

Patrimoni Immaterial

La Rogativa de Pena-roja i Vallibona inicia el llarg i complicat procés per aconseguir la declaració de la UNESCO. [p. 5]

'Balada d'hivern'

Després de 120 anys de la seua publicació, aquesta obra de Mn. Anton Navarro es va representar al Pont de Suert el 19 de desembre. [p. 12]

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Premis Mariano Nipho

Els guardons lliurats a l'Argilaga i a Ramón Mur, han suposat un suport explícit als qui al Baix Aragó i Mataranya defensen el català. [p. 14]

Hipocresia

Les mateixes autoritats que es vanten de lluitar contra el canvi climàtic, són les que després no apliquen les mesures que proposen. [p. 18]

Styli locus

34

POBLE
I CIUTAT

SÒN menors estrangers no acompanyats PERSONES

[p. 17]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
 - Vinyetes al vent
- 4 Matarranya
- 6 Baix Cinca
- 8 Llitera
- 10 Entrevista
- 12 Ribagorça
- 13 Aragó
- 15 Catalanofonia
- 16 Personatges
- 17 Tribuna

Imatge coberta: Zidan, de 14 anys, a Melilla el 2018, darrer cop que va contactar amb Save the Children (Foto Save the Children)

TEMPS DE FRANJA 168

Edita:

Iniciativa Cultural de Franja

C. Sagrat Cor, 33. 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès.
redaccio@tempsdefranja.org

Gestió i administració: Cèlia Badet.

Maquetació gràfica: Carles Terès

Consell de redacció:

Matarranya: M. D. Gimeno, Carles Sancho
Baix Cinca: Rosa Arqué
Llitera: Josep Esplugas
Ribagorça: Glòria Francino
Cultura: Hèctor Moret
Entrevistes i Opinió: Carles Terès
Catalanofonia: Hugo Sorolla
Aragó: Màrio Sasot

En aquest número: Roberto Albiac, Marina d'Algars, Patrici Barquin, Esteve Betrià, Patrícia Fuster, Jordi Marín, Josefina Motis, Pere Mulet, Ramón Mur, Vicent Pallarés, Francesc-Xavier Pedret, Fernando Senar, Ramon Sistac, Pepa Tomás.

Suplements:

Styli Locus: Raquel Llop
Temps d'escola: P. Nogués, P. Cucalon

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Membre de l'ACPC

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badià. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Mequinensa:** Papeteria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saïdi:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeteria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrino. **Tortosa:** La 2 de Viladrich. **Vall-de-rores:** Camins Serret.

Cartes dels lectors

L'home dels nassos, una dèria inoblidable

Aquest cap d'any, un dels amics que pertanyem a un xat de gent del poble, tots emigrats a la ciutat, ens va felicitar amb la frase «Feliç dia de l'home del nas!». Aquest crit em va fer remoure inquiet al seient i va despertar en mi un seguit de records envers aquesta celebració que tenia llargament oblidats.

El record més antic que conservo d'eix dia deuria tindre 3 o 4 anys. Encara vivíem al poble. La nit abans, a l'hora de sopar, lo pare em va explicar amb pèls i senyals qui era l'home dels nassos. «Sol ix al carrer lo darrer dia de l'any i té tants nassos com dies té l'any».

Gairebé no vaig poder dormir aquella nit pensant que potser el dia següent tindria l'oportunitat de veure voltant pels carrers del poble aquella criatura tan extraordinària i monstruosa de la que em va parlar lo pare. Me la imaginava com un ésser amb el rostre ple de centenars de grans de la mida d'un nas cadascú.

Un cop vaig acabar d'esmorzar, aquell 31 de desembre de la meitat dels anys 50 no vaig despegar la cara, el front ni els ulls dels vidres de la finestra de la tribuna de casa intentant esbrinar qualsevol indici del pas pel meu carrer d'aquell personatge misteriós.

Un moment donat vaig observar una caterva de xiquets que baixaven en alegre comitiva per l'Avinguda de Sant Antoni en direcció al carrer del Portal i el casc antic.

—Mare! —vaig cridar— baixo al carrer a veure si trobo l'home dels nassos!

Amb el permís de la mare, em vaig sumar al grup de nens que buscaven la mateixa estranya criatura que jo. Quan arribàvem a la plaça d'Andrevet (ara plaça del periodista Joaquim Ibarz) uns vells que estaven asseguts a un banc de pedra apegat als murs de les cases ens deien: «Ara mateix ha passat per aquí en direcció a la plaça de missa. Si correu una mica l'acàreu».

Vam recórrer, cames ajudeu-me, lo carrer Major i vaig veure, recolzada a la barana del seu balcó, la meua iaia Elena, la qual em va cridar excitada: «Corre, corre, Felip, que ja haurà arribat a la plaça de l'Ajuntament».

L'home misteriós tampoc estava allí. Alguns components de la mainada, los més granets, van continuar la seua persecució pel carrer de l'Horta. Jo, cansat per la correguda i per l'excitació, vaig seure al branquil d'una casa de la plaça. Estava decebut per no haver trobat l'home dels nassos, però tenia la ferma il·lusió de trobar-lo l'any vinent.

Felip Berenguer
Saïdi

COMARCA DEL
matarranya

IEA
Institut de Estudios Altoaragoneses

DIPUTACIÓN DE HUESCA

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCs

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Amb el suport de

Generalitat de Catalunya

A Temps de Franja *volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a:*
redaccio@tempsdefranja.org

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

redaccio@tempsdefranja.org

Recordem a tots els **subscriptors** de *Temps de Franja* que ens comuniquen la seua adreça de correu electrònic a
redaccio@tempsdefranja.org
per rebre els butlletins electrònics

La vigència de noves fronteres

Quan parlem de fronteres, sovint pensem en línies antigues, traçades amb espasa, diplomàcia o tractats llunyans. Fronteres visibles, assumides com a herència del passat. Però n'hi ha de molt més recents, subtils i eficaces, que condicionen profundament la vida quotidiana, les relacions i fins i tot la manera de ser d'un territori. A la Franja, des de la recuperació de la democràcia, hem vist la consolidació d'una de nova: la frontera administrativa autonòmica entre Aragó i Catalunya, convertida progressivament en una frontera com més va, més sòlida.

Un bon grapat de pobles de la Franja han tingut des de sempre Lleida com a referent natural. Per proximitat geogràfica, per vincles històrics, per llengua compartida, per mercat, per serveis i per relacions humanes consolidades al llarg del temps. També, de manera molt significativa, per la sanitat. Avui, però, aquest mapa s'està redibuixant. Barbastro s'ha consolidat com a centre sanitari de referència, no pas per decisió lliure de la ciutadania, sinó per inèrcies administratives i planificacions establertes des de la distància. Aquest canvi comporta més quilòmetres, pitjors connexions de transport públic i deixar de tenir accés a professionals sanitaris que durant anys ens han atès regularment. També molts infants de la Franja neixen ara a Barbastro i no pas a Lleida. Tot plegat dibuixa una frontera invisible que s'expandeix de manera silenciosa.

Un procés similar l'hem viscut abans, i de manera encara més dolorosa, en l'àmbit eclesiàstic. Els canvis de bisbats, coneguts per tothom, van significar una ruptura simbòlica profunda. Cal dir-ho amb serenor però amb claredat: el bisbat de Lleida va abandonar històricament els pobles de la Franja amb una passivitat que encara costa

d'entendre. És absurd intentar fer quadrar, amb calçador, una frontera religiosa de segles d'existència amb unes línies regionals de crea-

Els bisbats de Catalunya al segle XV
VIQUIPÈDIA

ció recent. Es va perdre una relació històrica i el resultat no va ser només un canvi d'autoritat religiosa, sinó un pas més en l'allunyament dels referents que històricament ens havien unit.

Les noves fronteres arriben també a través del calendari. Hem perdut el segon dia de Nadal, el dilluns de Pasqua i Sant Joan. Són festes que hi ha qui recorda amb nostàlgia, perquè durant generacions han estat moments que marcaven la vida familiar i comunitària, amb famílies, veïns i amics al voltant de costums compartits. Aquestes celebracions evocaven una manera de fer, de relacionar-se i de viure el temps que anava més enllà d'un simple dia de festa.

No cal dir que des de *Temps de Franja* no defen-

sem cap retorn nostàlgic ni cap negació de la realitat administrativa. Ara bé, la singularitat lingüística i cultural que ens defineix no hauria de seguir topant amb aquests murs. La Franja no és una anomalia a corregir, sinó una realitat complexa a respectar. El nostre tarannà no és incompatible amb l'Aragó ni amb l'Estat. Però tampoc no pot sobreviure si se'l va desplaçant, peça a peça, fora del seu context natural.

I tot això passa, paradoxalment, en un món que es proclama divers, on se'ns bombardeja constantment amb el valor de la pluralitat, de les identitats múltiples, de la riquesa de la diferència. En aquest mateix món, però, sembla que l'Aragó ha de ser monolític, uniforme, i que hem de renunciar als nostres costums, als nostres referents i, en darrer terme, a la nostra llengua pròpia per no desentonar. Una diversitat que s'aplaudeix en abstracte però que es tolera malament en segons quins casos. Conservar els vincles i referents que han sostingut els nostres pobles durant generacions no és una qüestió de nostàlgia, sinó de justícia i sentit comú.

VINYETES AL VENT. Per Tarroc

Trobada de l'Antiga Diòcesi de Tortosa

// CARLES SANCHO

A la Torre del Comte va celebrar-se el passat dissabte 29 de novembre la XXII Trobada d'Entitats i Associacions Culturals de les Comarques de l'Antiga Diòcesi de Tortosa (Terres de l'Ebre, Priorat, Franja, Maestrat i Ports). Recordem que en l'actual comarca del Matarranya les poblacions de Calaceit, Queretes, Lledó i Arenys de Lledó havien format part de la Diòcesi de Tortosa fins a 1956 en què van passar a la de Saragossa. Enguany en la Trobada es debatia sobre els reptes de present i futur de les entitats culturals i les intervencions dels participants es van fer a la sala de plens de l'Ajuntament de la Torre. Les associacions van presentar i explicar els diferents projectes que actualment realitzen: «Els forns d'oli de ginebre» d'Iltirta Arqueologia i Amics de Riba-roja d'Ebre, «Fem safareig» del Centre d'Estudis de la Ribera de l'Ebre, «El riu com a eix per a la recerca» del Grup de Natura Freixe, «Població ebrenca i conflictes bèl·lics» d'Amics i Amigues de l'Ebre, «Aportacions socio-culturals en la recerca del projecte Camins dels Càtars» de l'Associació Ilercavònia, ...

Per part de l'Associació Cultural del Matarranya Juan Luis Camps presentà dos projectes del nostre

Públic de la Jornada
CÈLIA BADET

patrimoni immaterial: «Els mapes municipals toponímics del Matarranya» i «Biblioteques humanes». En el primer Camps destacà la recuperació dels noms de lloc a partir d'una iniciativa d'ASCUMA que van recolzar la Comarca i el Govern d'Aragó amb la publicació de cinc mapes: Queretes, la Vall del Tormo, Torredarques, Maella i Nónasp. I la modificació del Nomenclàtor Geogràfic d'Aragó amb els nous topònims. En el segon es vol recuperar la memòria oral de les nostres viles que impulsà la Comarca del Matarranya a partir d'enregistraments d'entrevistes a la gent gran que parlen de diferents temes relacionats amb la seua activitat. Algunes ja es poden veure a través de youtube. Este projecte ha tingut molt bona acceptació i ara, jòvens de dos viles de la nostra comarca, fan una experiència pareguda als veïns de Queretes i Pena-roja.

L'IRMU i la CCEPC, dos de les entitats organitzadores de la trobada, van presentar els seus projectes.

Joaquim Monclús va ser l'encarregat de tancar la jornada amb una conferència sobre «Els límits entre el bisbat de Tortosa i el de Saragossa l'any 1210». Parlà de l'època de l'Alta Edat Mitjana, de la dubto-

sa veracitat de l'historiador aragonès Jerónimo Zurita, la toponímia catalana que encara conserven algunes viles baixaragoneses, fins el riu Martín, perquè van ser poblades inicialment per catalans, de la influència i del poder de les grans ordes militars com la de Calatrava en el nostre territori, de la debilitat del poder reial, la importància de l'església en què dos bisbes, el de Tortosa i el de Saragossa, es van repartir les viles conquerides i van haver de pactar els seus límits per tal d'evitar enfrontaments, la vinda de nous pobladors des d'Occitània fugint de les persecucions religioses: els càtars, de la llengua de Maella...

Va finalitzar la convocatòria amb un dinar al restaurant del Racó dels Torrats i una visita guiada per l'alcalde Paco Celma fent un recorregut pels carrers de la població que ens evoquen el seu passat històric.

ESPARPILLANT PARAULES

Llenya // Roberto Albiac

Les gates del garatge, expectants, m'aguaiten mentre exploro pel tall i l'escorça les bades principals, eixe obrefàcil natural que els anys han anat imprimint al llarg de la fusta, ne trio una. Lo fet d'acomodar el tallant del tascó alerte les espectadores que, a la primera tamborinada del mall, apreten a córrer esfurriades en lo mateix ímpetu que ha fet saltar una part de la tronca. Sempre s'ha dit que la llenya té un triple poder calorífic: mos va fer traure roba de davall lo mono mentre fíem la remolcada a un bancal de boires, mos està fent suar en este deport mil·lenari que és asclar, i mos donarà una caldoreta an esta casa hivernal que no es pot comparar en carburants, ni gasos, ni cap altre trasto que es connecto a la llum.

Tot va començar en l'art de la poda: en la màgia de renovar la fusta vella per aconseguir uns fruits i un crescut vigorosos als arbres; en la tècnica de dominar estirores, serrutxos, tronçadors

i, si l'ample és retjo, motoserres llargues i curtes; en la faena d'apujalar, a les ribes, tronques, soques i tronquets; en la filosofia de seguir aprofitant tots los recursos que mos oferix la terra.

No entenc com se pot arribar a l'edat adulta sense saber encendre una foguera, sense ser capaços de produir eixe ball hipnotitzant de flames i espurnes al ritme de cruixits murmurats, sense poder aportar una caloreta enxisadora en campanyes gebrades entre olivers, sense poder oferir eixe orgasme gastronòmic d'argadelles de carn o sardines a la brasa, paellades nivellades damunt de ferros, calius que escaliven pataques, moniatos, carxofes, calçots, olives, cebes, primentons, albergines... Una riquesa incalculable. No m'estranya que, a la meua vila, alguns dels records més entranyables de moments compartits tinguén sempre la llenya com a protagonista: lo Tronc de Nadal, les fogueres de Sant Anton i els Quintos.

La Rogativa de Pena-roja i Vallibona busca reconeixement internacional

// CARLES SANCHO

La Rogativa de Pena-roja i Vallibona inicia el llarg i complicat procés per intentar ser declarada per la UNESCO Patrimoni Immaterial de la Humanitat. El diputat socialista Artemi Rallo Lombarte, de pare de Morella i mare de Pena-roja, lidera la iniciativa perquè el Congrés dels Diputats s'implique i recolze este reconeixement cultural. La rogativa entre les dos viles veïnes es commemora cada set anys en què els de Vallibona fan el camí a peu fins arribar a la població de l'Alt Matarranya, tal com van fer a l'Edat Mitjana els set jóvens valencians per casar-se a Pena-roja i desfer el camí amb les dones a la seua vila. Un recorregut de 28 quilòmetres a través d'un terreny molt accidentat entre muntanyes. La trobada recorda el fet que durant el segle XIV les constants epidèmies i fams que patia el territori havia deixat molt disminuïda la població castellonenca i, per no acabar despoblant-se la vila, set mossos van marxar a peu a la veïna Pena-roja per buscar parella a la població aragonesa. Els matrimonis van aconseguir reactivar la

Coberta de l'obra de teatre d'en Desideri Lombarte, en la seua primera edició dins la col·lecció 'Pa de casa' ARXIU

demografia del municipi valencià. Precisament el 16 de maig de l'any que ve se celebrarà altra volta l'emotiva rogativa.

Perquè la commemoració siga reconeguda per la UNESCO cal que els governs autonòmics aragones i valencià creguen en el projecte cultural que naix des de les mateixes viles protagonistes i aporten les raons per merèixer eixe necessari reconeixement per part de l'organisme

internacional. La presentació de la Proposició no de Llei al Congrés de Diputats, cal ser realistes, és només l'inici d'un camí on precisa de molt d'esforç i unitat.

Va ser a la dècada dels 80 del segle passat en què la commemoració va revitalitzar-se quan el jove secretari de l'ajuntament de Pena-roja, Ramon Boj que morí tràgicament el 1985, va demanar a Desideri Lombarte que fes una teatralització del fet històric que s'anava transmetent de generació a generació. El 1983, recollint la petició del secretari, l'escriptor matarranyenc ja escrigué el llarg i descriptiu poema 'La processó de Vallibona' que publicà posterior-

ment a *Romanços de racó de foc i poemes de vida i de mort* (1987) i, més tard, *Pena-roja i Vallibona, pobles germans* (1987). El 2 i 3 de juny de 1984 els valencians tornaven a l'Aragó i eixe mateix any Lombarte ja tenia enllestida l'obra teatral de quatre actes, publicada posteriorment, que va ser representada per l'ocasió interpretada per veïns de les dos viles.

En la rogativa, de dos dies de duració, consta d'actes especialment emotius: l'arribada dels vallibonencs a Pena-roja on els espera tota la població encapçalada per l'alcalde, la festa del retrobament de veïns, la representació de l'obra de Desideri, el sopar de germanor, el ball i l'exposició recopilatòria de les diferents trobades. I, en els últims anys, els pena-roguins fan una excursió a peu a Vallibona per agrair la propera visita dels seus amics a la vila matarranyenca i marcar el camí.

«Allà pel anys mil tres-cents
hi havie molta fam
i mort i pesta.
Morie la gent gran,
la canalla i els vells.
Ne van morir molts cents.
Les viles queden forres,
los fossars queden plens.»

Desideri Lombarte.

Raves // Vicent Pallarés Pascual

La rave celebrada recentment a Massalió ha tornat a encendre un debat recurrent: on acaba la llibertat cultural i on comença el delictes? Més enllà dels titulars fàcils i de la demonització automàtica de la música electrònica, penso que caldria fer una mirada més profunda i honesta sobre el que va passar i, sobretot, sobre el que falta.

La música electrònica no és una moda passatgera ni un caprici marginal. És una expressió cultural amb dècades d'història, amb valors associats a la creativitat, la comunitat i la llibertat. Milers de joves —i no tan joves— la viuen com una forma legítima d'expressar-se. El problema no és el ritme, sinó la manca d'espais adequats per canalitzar-lo.

Quan no existeixen alternatives legals, regulades i consensuades, el conflicte és gairebé inevitable. La rave de Massalió no es pot analitzar només des del punt de vista de l'ordre

públic; també és el símptoma d'un buit. Un buit d'espais on la música electrònica pugui sonar sense molestar veïns, sense posar en risc l'entorn natural i sense situar automàticament els participants fora de la llei.

Això no vol dir justificar comportaments incívics ni ignorar possibles excessos. Vol dir assumir que la prohibició sistemàtica no resol res. Al contrari, empeny aquestes pràctiques a la clandestinitat, on el control és menor i els riscos, majors.

Si volem convivència, cal diàleg. Administracions, promotors culturals i col·lectius d'amants de la música electrònica han de seure i pensar solucions: espais específics, permisos clars, normes compartides. Perquè penso que una societat madura no és la que silencia el que no entén, sinó la que troba la manera d'integrar-ho sense trencar l'equilibri comú.

La Ruta de la Seda arriba al pessebre de Fraga

// ROSA ARQUÉ

Un any més, a Nadal, els habitants del Baix Cinca aguarden amb ganes l'arribada d'una de les tradicions més estimades per grans i petits: els pessebres.

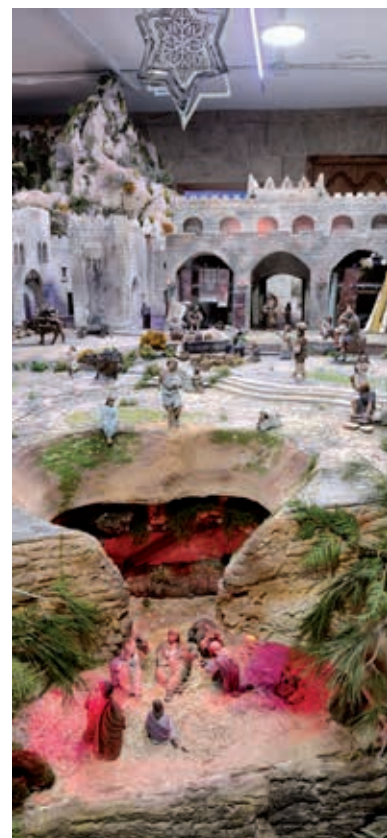
El de Fraga no és només una representació del naixement de Jesús, sinó que és el fruit de l'esforç i la dedicació de moltes persones que, any rere any, fan possible el projecte de construir un pessebre monumental vinculat a diversos temes. Enguany, el Belén gira entorn d'un tema singular i suggeridor: La ruta de la seda. Les figures i els paisatges conviden el visitant a endinsar-se en un recorregut que combina tradició i creativitat, tot seguint un itinerari simbòlic que recorre alguns dels punts més emblemàtics d'esta històrica via comercial. Al llarg del recorregut es poden veure reproduccions de llocs clau de la ruta de la seda, des de la Xina fins a Venècia, passant per ciutats i paisatges que evocuen l'intercanvi cultural entre Orient i Occident. A més del naixement, el Belén incorpora escenes de la vida quotidiana que connecten el relat bíblic amb el món rural i popular, fent-lo proper i entenedor per a tots els públics.

Un dels grans valors del Belén de Fraga és la participació ciutadana i el treball constant d'un grup de persones voluntàries. Tots col·laboren activament en la seua preparació, aportant coneixements, temps i il·lusió. Eix treball voluntari sap combinar la tradició pessebrista amb l'ús de noves tecnologies, com ara efectes de llum, mecanismes i elements construïts amb impressores 3D, per arribar a un resultat que any rere any sorprèn més el públic.

Com ja és habitual, el Belén va comptar amb una conferència prèvia a la seua inauguració. Enguany, la xarrada va anar a càrrec de Susana Balsalobre, professora d'Història

de l'IES Baix Cinca, que va oferir una interessant reflexió contextualitzant el tema de la ruta de la seda i el seu significat històric i cultural.

Durant les festes de Nadal, el Belén esdevé també un punt d'atrac-

Imatges del pessebre
CARME MESSEGUER

ció per a visitants d'altres pobles i comarques, contribuint a dinamitzar el cor de la Fraga medieval. Mol a prop de Ca la Cota, on es troba instal·lat el pessebre monumental,

també es pot visitar una altra curiositat, es el pessebre de Playmòbil que, també de manera voluntària, prepara la família de Juan Carlos Colea.

Nova edició de *L'Angorfa*

// REDACCIÓ

Com ja va sent habitual pels volts de Nadal i davant l'expectació de bona part del poble mequinensà, el passat diumenge 14 de desembre el Grup d'investigació Coses del Poble va presentar una nova edició del seu anuari *L'Angorfa* en la Sala Goya d'aquesta localitat del Baix Cinca.

Dos moments de l'acte
COSES DEL POBLE

Conduït per Raquel Caballé, integrant del consell de redacció, l'acte va començar amb la intervenció de Lourdes Ibarz, coordinadora de la revista, que va repassar les múltiples i variades activitats de descoberta i divulgació de la cultura del terme i de les comarques a banda i banda de la ratlla administrativa, que Coses del Poble ha portat a terme des que l'any 2014 es va «refundar» aquesta històrica associació.

El número 8 de *L'Angorfa* integra dues parts ben diferenciades: la primera formada pels articles de caire més acadèmic encara que amb to divulgatiu sobre la història, les paraules, la fauna o personatges de Mequinensa a càrrec d'estudiosos

majoritàriament membres de Coses del Poble; mentre que la segona és un recull d'escrits de personalitats del món del llibre i de la cultura

sobre la figura de Jesús Moncada elaborats *ad hoc* amb motiu de la commemoració del 20è aniversari de la mort de l'escriptor mequinensà.

Va arredonir l'acte la magnífica actuació del grup Hobby's, conjunt de pop-rock mequinensà dels anys 60 alguns membres del qual segueixen trobant-se per tocar i rememorar els vells temps. Val a dir

que, tot repassant els seus èxits musicals, van aconseguir transportar per una estona el públic assistent als feliços anys 60 del segle passat.

U12

Albert Aragonés // Esteve Betrià

El propassat 3 de setembre va morir de manera sobtada l'estimat lingüista i poeta Albert Aragonés, als 62 anys, a Fes (Marroc). Ho va fer discretament, com havia viscut, però deixant rere seu una empremta fonda i inesborrable en la comunitat educativa, cultural i lingüística de les Terres de l'Ebre i encara més enllà. Era, per a tots els qui el vam conèixer i gaudir de la seua amistat i saviesa, l'home del somriure permanent: amable, proper, entusiasta, sempre disposat a compartir coneixement i a encendre il·lusions.

L'Albert va dedicar gran part de la seua vida a l'ensenyament. Va exercir de docent a l'Institut de l'Ebre, al de Roquetes i, sobretot, a l'Institut Cristòfol Despuig, on el seu record és encara ben viu. No només formava alumnes dins l'aula: va dinamitzar la biblioteca, va impulsar blogs i va promoure concursos narratius d'abast de totes les Terres de l'Ebre. La seua idea de la docència anava molt més enllà de la transmissió de coneixements: era crear vincles, despertar curiositats i transmetre estima per la llengua i la literatura.

Apassionat de la llengua, va estudiar amb profunditat el subdialecte tortosí i en va publicar nombrosos estudis que

avui són referència. Va ser ànima de la revista *BeCeroles* i del portal homònim, espais de difusió i recerca lingüística, i també del portal Beabà (www.beaba.info), on va posar a l'abast de tothom una immensa informació bibliogràfica sobre els autors dels Països Catalans, en especial de les Terres de l'Ebre i Matarranya. El seu rigor acadèmic, però, anava sempre acompanyat d'una voluntat de compartir, d'apropar la recerca a la gent.

Darrerament, estava immers en un projecte majúscul: l'edició de les obres completes del lingüista Joan Salvador Beltran i Cavaller, de la mà d'Onada Edicions i Miquel Àngel Pradilla. Al llarg de la seua trajectòria, havíem col·laborat en la recerca folklòrica sobre figures com Joan Prades i Cid o Salvador Redó del Priorat, publicant articles i, sobretot, compartint entusiasme per les nostres dites i proverbis. També en els darrers anys va col·laborar en la revista del Baix Aragó *Compromiso y Cultura*. Era també membre actiu del Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris de les Comarques Centrals dels Països Catalans. Com a poeta publicà enguany el seu únic poemari sense paraules *Obra orba*, editat per LaBreu Edicions.

Recursos de benestar emocional per a joves

// JOSEFINA MOTIS

A més de l'aprenentatge, memorització i saber noves tècniques, darrerament s'està donant importància a la salut mental i l'equilibri emocional de les persones joves, com ja es va evidenciar a la Biblioteca d'Albelda i el seu servei en col·laboració amb l'escola.

Aquest passat mes de novembre una notícia important va ser que la Comarca de la Llitera impulsa un servei de benestar emocional per a joves. Aquest servei es va crear per a facilitar a la joventut la atenció psicològica i emocional, eliminant barreres econòmiques i de disponibilitat territorial, assegurant un accés proper i gratuït a recursos per a millorar i mantenir la salut mental.

En aquest sentit, l'Asesoría de Bienestar Emocional és un servei gratuït i confidencial adreçat a joves de 14 a 30 anys, que ofereix acompanyament psicològic i orientació personal, així com suport per quan hi ha situacions de malestar emocional.

En la seua inauguració, la presidenta del Consell Comarcal i alcaldessa d'Esplucs, Tania Solans, va declarar que cap jove de la Llitera hauria de sentir-se sol davant d'una dificultat emocional, i que per això aquest servei oferiria un espai segur, professional i gratuït per demanar ajut, consultar dubtes o iniciar processos d'acompa-

Jovent lliterà de festa
JOSEP ESPLUGA

nyament. Considerem que és una gran iniciativa, molt necessària en els temps que corren i que pot ser de molta utilitat per a les persones joves de la comarca.

L'atenció sobre benestar emocional la proporciona un psicòleg general sanitari especialitzat en població jove, que ofereix sessions presencials i individuals d'una hora de durada a les persones que ho demanin. En aquestes sessions, es treballa la gestió de l'estrès, de l'autoestima i de l'ansietat, el saber prendre decisions, les dificultats acadèmiques o laborals, les habilitats social, o qualsevol altra cosa que pugui afectar al benestar de la persona jove. El servei està en funcionament els dimarts i dijous a la tarda, i va rotant entre Binèfar i Tamarit de Llitera, per tal de garantir una certa proximitat al jovent de la comarca. L'accés es facilita sen-

se demanar informes previs i cap altra formalitat. Per a obtenir el suport, només cal demanar cita per whatsapp (744 609 534) o per e-mail (info@abcdari.com).

A més del suport organitzatiu de la Comarca de la Llitera, el projecte compta amb una subvenció de l'Institut Aragonés de la Joventut (IAJ) i del Govern d'Aragó, i és gestionat per Abcdari, una entitat lleidatana especialitzada en neuropsicologia i trastorns de l'aprenentatge.

A més de l'acompanyament individual, el programa inclou accions formatives per a centres educatius, orientades a sensibilitzar i donar informació sobre benestar emocional, així com sobre els recursos per a donar-hi suport.

Cal remarcar la importància d'atendre el benestar emocional de la joventut, per preveure situacions que poden ser difícils o greus, i afavorir així el desenvolupament personal, acadèmic, social i laboral de les persones joves. En un món tan ple d'incerteses com l'actual, i de sobrecàrrega d'estímul a causa de les xarxes digitals, un suport psicològic d'aquest tipus esdevé una necessitat que les generacions joves mereixen que sigui satisfeta de la millor manera possible.

DICCIONARI PER A POCA-SOLTES

Riu // Ramon Sistac

Del llatí *RIVU*. El trobem, amb poques variants o derivats, en occità, en romanès, en francès (*rivière*)... Tan sols d'entre les llengües romàniques les itàliques se'n distancien, segons el tipus fiume (del llatí *FLUMEN*; però *rio*, 'canal', en venecià). El català antic també coneixia *flum* o *flo*. A la vora d'Osca hi ha una tautologia de manual: el *rio Flumen*.

Deia Heràclit que no et pots banyar dos cops en el mateix riu. Com a metàfora de l'esdevenir humà està bé, però ara no em serveix. Més aviat penso en el contrari: en la continuïtat del riu del seu naixement fins al final. De Bordeus estant, a la Gironda, contemplo la Garona a punt de vessar-se en l'Atlàntic. Unes hores després, de tornada cap a casa, m'aturo la Vall d'Aran. Segons la tradició, la Garona naix al pla de Beret, a tocar de les fonts de la Noguera Pallaresa (per què els rius pirinencs tenen nom femení?). Pareix que els geògrafs en dis-

crepen, i diuen que el seu braç principal és el riu de Ruda, que es forma al circ de Saboredó. No crec que tinga ni cap ni peus, com fan alguns, afirmar que la Garona autèntica naix al Forau d'Aigualluts, en terra benasquesa (encara l'haurien de desviar cap a Aragó!). En tot cas, les aigües que passen per Viella reguen també Sent Gaudenc, Tolosa de Llenguadoc, Agen... I acaben la seua vida aigües avall de Bordeus, ciutat portuària.

La metàfora que cercava és el mateix riu. Com canta el grup Nadau, «Val d'Aran, cap de Gasconha, / luenh de tu que'm cau partir. / Val d'Aran, cap de Garona, / luenh de tu que'm vau morir». L'occità, encara viu a l'Aran (i dic "encara", perquè en el seu futur s'albiren núvols negres), es va solsint lentament Aquitània avall, fins a fer-se gairebé imperceptible a Bordeus. Malgrat el seu impressionant cabal, tal com diu el poema de M. Carrières, «Es sec lo riu, qu'antan rajava entre las peiras blancas».

'Enragonem de dialectos a l'educació'

Jornada pedagògica a Peralta de la Sal

// PATRICIA FUSTER I PEPA TOMÁS*

El dissabte 22 de novembre se va celebrar a Peralta de la Sal la IV Jornada Pedagògica. El perquè d'una jornada pedagògica a Peralta i en esta època té a veure en San José de Calasanz, nascut ací a Peralta al segle XVI. El 27 de novembre se celebra el *Patrocinio*, dia del mestre a Espanya, en honor a la faena dels mestres i a la figura de Sant Josep, capellà escolapi, pedagog i precursor de l'escola cristiana gratuïta i popular.

El tema triat naix de «la setmana de la llengua» que l'associació Castell de la Mora va organitzar l'agost d'este mateix any al lloc. Se va fer un curs de peraltí, se va inaugurar la «Via linguae» amb paraules típiques i la seua equivalència en las llengües de referència, i activitats relacionades amb la cuina i jocs infantils de temps passats. La idea va tindre molt bona acollida i per això vam decidir de dedicar la jornada pedagògica a les llengües locals.

Així, el títol de la jornada ha estat *Enragonem de dialectos a l'educació*. Se va començar amb la xarrada de Javier Giralt «Norma versus dialecte en els currículums de la matèria "Llengües pròpies d'Aragó"», seguidament se va visitar la «Via linguae» i per acabar se va fer una messa redona on se van exposar diferents activitats de primària i secundària per part de Txuis Latre i Pepa Nogués.

Javier Giralt (professor de filologia catalana a la Universidad de Zaragoza, president de l'Academia Aragonesa de la Lengua i director de l'Institut Aragonès del Català), va explicar els objectius i sabers repllegats al currículum d'infantil, primària i secundària del govern d'Aragó i que fan referència a les llengües pròpies de la Comunitat. Se va destacar que no està explicada la didàctica respecte a la norma i els aspectes específics de cada zona. Se va enraonar de la importància

Presentació
de la jornada
PEPA TOMÁS

de saber la norma general i també com cal aplicar el xarrar de cada lloc en particular. Els assistents, entre ells Ramon Sistac (especialista en dialectologia a la Universitat de Lleida), van aportar idees que posen en valor els dialectes com, per exemple, la importància de mantindre les paraules i els accents de cada zona, saber buscar com escriure als diccionaris de referència, intentar fer esment a la derivació o a l'arrel d'una paraula per entendre la norma ortogràfica.

Txuís i Pepa (professors de primària i de secundària i a l'EOI res-

pectivament) van explicar les activitats que fan a l'escola i van donar molta importància a que l'alumnat se sinta valorat pels companys i a més puga veure que forma part d'una comunitat lingüística més ampla. També se va enraonar de la necessitat de motivar las famílies, la direcció del centre i, en el cas de secundà-

ria, d'intentar no perdre alumnes a batxillerat.

Les impressions que ara tenim de tot el que van donar de sí les sessions explicades abans són: una ponència d'un gran nivell, aclaridora i necessària per conèixer el marc institucional, la sensació d'haver après molt, una agradable satisfacció per tindre com a llengua materna un dialecte local (no sempre ben considerat ni pels mateixos parlants), i també, perquè no, una responsabilitat per conservar-la i emprar-la, tal i com diu la nostra Via Linguae!!!

Javier Giralt
PEPA TOMÁS

*Volevam esmentar una cosa: l'article està escrit en català normatiu, però hem volgut conservar algun tret típic del nostre dialecte: plural en -as, verb tindre i mantindre, palatalització en pll- per exemple, o nombrar al nostre sant José i no Josep.

AMICAL DE MAUTHAUSEN, PREMI GUILLEM AGULLÓ PER COMBATRE EL FEIXISME

«Vuitanta deportats del Matarranya van passar per Mauthausen»

// PERE MULET

Juan Manuel Calvo, president de l'Amical de Mauthausen, va recollir el passat novembre a Barcelona el premi Guillem Agulló, concedit pel la Generalitat per la contribució de l'associació a prevenir el feixisme. Calvo ha participat darrerament en un cicle de conferències sobre el camp de concentració nazi a pobles del Matarranya, una de les comarques amb més víctimes del sinistre presidi austríac.

Enhorabona pel premi Guillem Agulló que acaba d'entregar a l'Amical de Mauthausen la Generalitat catalana pel seu paper de prevenció del feixisme.

Aquest premi l'atorgaven fins fa dos anys les Corts valencianes. Degut a l'acord de govern entre PP i Vox, van decidir que no el tornarien a convocar. Llavors, l'anterior govern de la Generalitat catalana, va decidir acollir-lo temporalment. La sorpresa va ser quan ens van trucar fa 15 dies i ens van dir que s'havia reunit el jurat i que per unanimitat el donaven a l'Amical. El reconeixement és important en aquest moment de discurs d'odi de l'extrema dreta.

El trasllat del premi a Catalunya és una conseqüència del creixement de l'ultradreta?

Va ser una decisió adoptada per a que no es perdés el premi per la significació que tenia. Hi va haver un acord entre el Govern de la Generalitat, que és qui ho atorga, i el Parlament de Catalunya per mantenir-lo. Les dues institucions catalanes tenen un criteri únic davant el feixisme.

Li preocupa la pujada de l'ultradreta?

Molt. L'any 2018 vam decidir que congelaven qualsevol relació amb institucions on hi hagi un pacte de

govern amb l'extrema dreta. Perquè no es pot, de cap manera, blanquejar aquest discurs d'odi, que va molt més enllà de les paraules, perquè posa en perill determinats drets.

Per què pensa que té atractiu entre la gent jove?

Jo crec que perquè té un llenguatge aparentment antisistema, de crítica a la política. Però cal fer una autocrítica del tipus de política que s'està desenvolupant des de les institucions democràtiques. Les institucions han de fer polítiques que vagin adreçades a millorar la situació de la gent. Quan el discurs es perd amb discussions que no porten enlloc, que no solucionen realment els problemes de l'habitatge, del transport o de la violència de gènere, és un camp adobat per a l'extrema dreta.

Hi pot contribuir també la desinformació i les mancances de l'ensenyament?

Cal una educació d'esforç, de treball i de compromís, o estarem en un sistema educatiu burocratitzat i superficial. Aleshores, també és veritat que no podem carregar tota la responsabilitat al sistema educatiu.

Juan Manuel Calvo amb els pares de Guillem Agulló, un activista de l'esquerra catalanista mort per una agressió feixista en 1993 en Montanejos (Alt Millars)

ARXIU

Intervenció de Juan Manuel Calvo al rebre el premi Guillem Agulló a l'Amical de Mauthausen

ARXIU

Quan hi ha una desafecció a totes les capes socials cap a política, hi ha una oportunitat per a l'extrema dreta, que en una societat complexa i globalitzada nega els problemes, com pot ser el canvi climàtic. El nega i culpa a la radicalització de les polítiques ecològiques. I això entra fàcil, és el discurs fàcil, el misatge curt.

Pel que respecta al desconeixement de molta gent jove del que va significar la dictadura d'extrema dreta a Espanya o el nazisme, ¿hi ha un problema educatiu?

Una causa és el sistema educatiu, però una altra és de caràcter polític i social. Realment, la dreta d'aquest país no ha fet una mirada seriosa a allò què va significar el franquisme, ni l'ha rebutjat. La Transició va ser pactada i la memòria va quedar en un segon o tercer terme, oblidada. Totes aquestes mancances expliquen aquest desconeixement. Encara avui dia, després dels 50 anys de la mort del dictador, estem discutint si s'han d'excavar les fosses i si s'han de dignificar determinats espais de memòria franquista. Patim dècades d'endarreriment i una

absència absoluta de crítica governamental i de totes les forces democràtiques de què va significar el franquisme. A més, cal tenir en compte l'entorn europeu que fa que prosperi aquest discurs d'odi de l'extrema dreta.

I en la pràctica què suposa?

Negació del canvi climàtic i culpabilització als moviments ecologistes

o negar la violència de gènere i afirmar que estem creant una societat de feminazis. Són coses concretes, no és una consigna només. I passa el mateix amb la memòria democràtica o dels migrants.

La immigració és un tema central del discurs extremista?

En aquest país tenim problemes d'envelliment que fa que molts oficis manuals i el treball al camp precisen una mà d'obra que s'ha cobrir amb gent migrada. No pots tenir un discurs d'odi a un col·lectiu determinat, que en aquest cas és l'immigrant, per a culpabilitzar-lo de determinats problemes.

Amb actituds violentes a vegades.

A mi em preocupa molt la deshumanització que s'està produint de l'enemic. L'altre dia sentia els crits «¡Pedro Sánchez, tiro en la nuca!» en una manifestació. Això és la deshumanització de l'opositor polític. Pensar diferent no té per què convertir una persona en el teu enemic. Això és un discurs totalment filonazi. El concepte d'enemic polític ja el van establir els nazis. Passa per crear aquest ambient on si penses diferent ets el meu enemic i se t'ha de combatre a tots els nivells i mitjançant totes les mentides i totes les estructures de poder. Això facilita que a partir d'aquí hi hagi una violència verbal i física cap a qui has deshumanitzat. Ja tenim una experiència històrica del que va passar per seguir aquest procés.

Darrerament, ha fet varies activitats de divulgació sobre Mauthausen pel Matarranya. Per què aquest tema interessa tant en aquesta comarca?

Hem estat a Pena-roja, Massalió, Nonasp... Jo crec que aquí hi ha una memòria col·lectiva que està una mica soterrada, però hi ha col·lectius que la mantenen. La deportació va ser un fenomen significatiu a esta comarca. També hi ha col·lectius que estan analitzant el perill de l'extrema dreta i això fa mirar una mica cap enrere. És un interès derivat de diferents factors, com la mateixa història de la comarca.

També pot influir el paper de deportats singulars del Matarranya, com Salvador Benítez, el famós Pajaritos, que va ser un personatge popular, o Jesús Grau, que va ser decisiu per a la conservació de les fotos de Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen.

Estem parlant, en el total de la comarca, d'uns 80 deportats a Maut-

Juan Manuel Calvo intervén en un acte a Mauthausen (Austria)
ARXIU

hausen. Hi ha aquesta vinculació humana amb el Matarranya, on hi va haver també molt exili. Quan fem alguna activitat al Matarranya, sempre apareix algun familiar dels deportats.

El cas d'Enric Marco, expresident de l'Amical que va resultar un farsant, és una rèmor per a l'Associació.

No, al contrari. Quan es va descobrir que ell no havia sortit d'Espanya com havia dit i va acabar confessant la mentida, és va actuar. La primera vegada que ell diu públicament que va ser un deportat al camp de Flossenbürg és en el llibre *Los cerdos del comandante*, publicat per Mariano Constante i Eduardo Pons Prades l'any 1978. O sigui, escrit per un supervivent de la deportació i un resistent anarquista. Després, hi ha un parèntesi en què no hi ha cap vinculació de Marco amb l'Amical, fins que a finals dels anys 90 s'hi comença a vincular. I és quan aconsegueix aquest objectiu de notorietat amb la presidència de l'associació. Quan es descobreix que no va ser un deportat, se'l va fer dimitir i se'l va expulsar de l'associació. Això va ser una setmana després del descobriment del frau.

Quines conseqüències va tindre aquell episodi?

Llavors ens pensàvem que tenia dos perills. Un, que hi hagués gent que, decebuda, es donés de baixa de l'Amical, però, passat un any, el que vam veure era que l'entitat havia pujat de socis. L'explicació que ens van donar alguns dels nous socis era que una mentida no podia posar en perill la veritat de la deportació. Hi va haver algunes baixes, po-

ques, però vam tenir un increment del nombre de socis, inclús amb familiars de deportats que van dir que un mentider no pot posar en perill la memòria de la veritat.

I el segon perill?

Un increment del negacionisme, però va continuar amb la seva línia i tampoc aquí es va produir una gran variació. Jo crec que tothom va ser molt conscient que era una qüestió de tipus personal, del caràcter, de la figura i de la personalitat d'Enric, que era molt egocentrista, amb un gran interès per captar l'atenció amb una gran capacitat discursiva i que sempre volia ser la cirereta del pastís. La va aconseguir amb la presidència de l'Amical.

I què en pensa de la exitosa pel·lícula Marco de 2024 sobre este cas?

És una pel·lícula honrada. Els directors ens van presentar el projecte, que volia retratar un personatge. A més, és una pel·lícula de ficció, no un documental. És molt digna, amb una gran interpretació del protagonista, Eduard Fernández. Impressionant. Mostra que fàcil és la mentida en el context de deteriorament i l'envelliment dels propis supervivents dels camps.

Ha ajudar a promocionar l'Amical?

No. Nosaltres hem participat en dos o tres col·loquis que ens han demanat com a conseqüència de la pel·lícula. No ha tingut més repercussió. La gent ha entès que l'Amical va ser una víctima del personatge. I el perill que hi havia, evidentment, era que es posés en qüestió la memòria de la deportació, més enllà inclús de la pròpia associació, cosa que afortunadament no va succeir.

Vibrant 'Balada d'hivern'

// GLÒRIA FRANCINO

Com diva Mn. Anton Navarro «han bramulat els vents» perquè després de 120 anys de la publicació de la seua *Balada d'hivern*, el suggeriment de dos estudiosos de la seua obra feta a l'Ajuntament del Pont de Suert, com són l'editor de la mateixa, Xavier Macià, de Viu de Llevata i professor de la UdL, i la professora pontarrina de la UB, Núria Alturo, que ha escrit articles sobre l'autor i ha musicat alguns dels seus poemes, s'haigut convertit en una realitat.

El projecte ha estat promogut pel Consell Comarcal de l'Alta Ribagorça amb l'objectiu de divulgar la figura del poeta Mn. Anton Navarro, nascut a Vilaller i assassinat a Barcelona l'any 1936. Amb aquest motiu, es va fer una crida per les xarxes socials demanant voluntaris per a participar en l'espectacle poètic-musical, en el qual han intervingut entre veus, músics i cantants, trenta-sis ribagorçans i ribagorçanes, dirigits en dramatúrgia per Eduard Muntada i en composició musical per Lluís Cartes, i cinc persones més. La il·lustració del fulletó és creació del traspassat dibuixant i professor del Pont, Sebastià Jordà.

S'han efectuat tres representacions, molt aclamades, en espais de Vilaller, de Barruera i del Pont de Suert, on el cinema Ribagorça es va quedar xic per encabir a tots els que volien veure l'espectacle, assessorat per Núria Alturo i Xavier Macià.

L'esperit i l'habilitat dels actors i músics van quedar demostrats en la dicció dels poemes i l'harmonia de les cançons que van emocionar el públic assistent. El «Preludi» comença amb el vers: «Pastoret, d'on vens?» Pronunciat, amb tota la potència de veu que ressonava com si fossin les muntanyes, 'vens' amb 'e' oberta, com és propi dels pobles de l'Alta Ribagorça, en canvi, en algunes poblacions ribagorçanes aragoneses la 'e' es tanca en 'i', i es diu «vins». I la tornada a la pregunta al pastoret «Quin temps fa?», respon: «Plou i neva / Plou i neva i nevarà» va ser repetida enèrgicament en diferents ocasions pels actors. Un tret del ribagorçà com és

Representació de 'Balada d'hivern' de Mn. Anton Navarro al Pont de Suert el 19 de desembre.

G. F.

la palatalització dels grups inicials com pl- de 'plou', al no aparèixer en l'escriptura de la poesia d'Anton Navarro, es va pronunciar com la major part de gent diu actualment: 'plou', però de ben segur alguns dels pastors, que l'autor va escoltar en la seva infantesa, en una nit d'hivern ni que fos fent collació o un vi calent, deven dir: 'plou'.

Es van sentir, cantats o recitats, els 23 poemes que componen la *Balada d'hivern*, des de la veu del poeta que proclama l'arribada de les primeres neus al Pirineu i la fugida dels moixons, fins el «Cant de les fades» amb un to plorós i enyoradís de les flors per l'arribada del fred i les geleres. El «Cant dels pastors» que preparen les cabroneres o 'craboneres', segons pronunciació d'alguns llocs ribagorçans, que són trucs grossos que porten els crestons, esquelles i piquerols per a la marxa dels ramats cap a Urgell. A «L'estiu de Sant Martí» hi ixen oficis com el llenyater i l'escloper que dona cops d'aixola. La «Cançó dels vents» porta sensacions de feredat, moviment i tempesta que deixen «les bosquíries despullades»: «Bramulant per les cingleres», «Nostre buf tot ho soterra: / som els monstres de la guerra, / desoladors de la terra, / formidables per la mar.»; alguns versos d'aquest últim poema m'han recordat la *Cançó del pirata* d'Espronceda, pel seu ritme i força arrabassadora. El «Cant del poeta» descriu la tristesa de la natura per l'arribada de l'hivern i els bramuls de l'os. Cançons populars de Nadal i dels Reis d'Orient hi són ben presents, com el «Cant

dels infants» que recorda la foguera de la plaça i algun vers de nardala «Què li darem, al Fillet de la Mare?». El «Cant dels vells» mostra la sensibilitat del poeta cap a la gent gran i els efectes i la cruïssa del temps en les persones: «Som els vells de la muntanya, / atuïts per tots els freds...». El «Cant de cap d'any» on Navarro recull una llegenda de cap d'any, escrita per ell com «Ni-nou, ni-nou, / ja som a l'any nou» en la que les xicotes i mosses posaven paperets amb el nom del seu galant a una cistella i ornamentaven els balcons amb enramades, costum que s'havia practicat a Cornudella de Valiera i Sopeira com el *Casim-Casam!* En aquesta ocasió el poeta no es refereix al ninou, també tradició d'any nou, que consistia en què la canalla passava amb una cistelleta per les cases de padrins, familiars o amics que apleaven de nous, xocolata, dolços, figues seques...

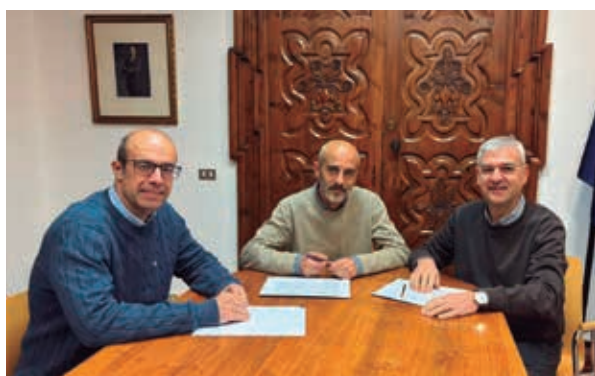
Aquesta iniciativa de donar a conèixer l'escriptor ribagorçà Anton Navarro, mitjançant una representació esplèndida damunt d'un escenari, implicant un grup tan gran de gent de la qual la majoria no havia actuat en un teatre, té molt de coratge i de voluntat i ha obtingut un gran èxit d'espectadors; segons fons oficials unes vuit-centes persones l'han vist i algunes han repetit.

Sembla que hi ha la intenció de fer una representació a Trepça, amb motiu del lliurament dels premis literaris de Mn. Anton Navarro, on hi participen escolars i estudiants dels dos Pallars i de l'Alta Ribagorça.

Convenis per promocionar la llengua aragonesa

// REDACCIÓ

L'Academia Aragonesa de la Lengua signa convenis de col·laboració per promocionar la llengua aragonesa amb la comarca de Sobrarbe i els ajuntaments d'Aínsa-Sobrarbe i Estadilla.

L'Academia Aragonesa de la Lengua, representada pel seu president, Javier Giralt, ha aprovat la signatura de convenis de col·laboració amb diverses entitats locals aragoneses amb l'objectiu de fomentar l'ús, la protecció i la promoció de les llengües aragoneses.

En concret, el 22 de desembre de 2025 es va procedir a forma-

litzar el conveni amb la Comarca de Sobrarbe, representada pel seu president, Sr. José Manuel Bielsa Manzano i la vicepresidenta i consellera de cultura, D.ª Carmen Muro. A continuació, es va reunir la Comissió Mixta per planificar activitats i refermar aquesta aliança de col·laboració per fomentar l'ús, la protecció i la promoció de l'aragonès dins la susdita comarca.

Aquell mateix dia també es van signar convenis de col·laboració amb l'ajuntament d'Aínsa-Sobrarbe, representat per l'alcalde Sr. Enrique Pueyo García, i amb el d'Estadilla, representat per l'alcaldesa Sra. María Pilar Lleyda Zanuy i el Tinent d'Alcalde Sr. Carlos Valbuena Cano.

Inicia així l'AAL un aprofitament progressiu als territoris on es conserven vives les llengües pròpies d'Aragó i, sobretot, als seus parlants, perquè aquest ha estat un dels objectius primordials des de la seva constitució l'1 d'octubre de 2021.

Novetat editorial:
Entre noms i llocs:
una mirada onomàstica
des de la Franja
d'Aragó

Entre les actuacions que l'Academia Aragonesa de la Lengua té previstes en el seu pla estratègic, hi ha la publicació d'obres de caire didàctic i investigador que puguin contribuir a la projecció científica, acadèmica, social i cultural de l'aragonès i del català a l'Aragó.

Segueix aquesta línia el llibre titulat *Entre noms i llocs: una mirada onomàstica des de la Franja d'Aragó*, coeditat per l'AAL i la Societat d'Onomàstica dins la col·lecció L'Estralla. Aquest volum ha estat a

cura de Maria Teresa Moret, Javier Giralt, Mar Batlle i Pere Navarro, i recull una vintena de treballs escrits a partir de les intervencions que es feren en el 50è Col·loqui de la Societat d'Onomàstica que, organitzat per l'AAL, tingué lloc els dies 24, 25 i 26 de maig de 2024 a Mequinensa i a Calaceit.

Cal remarcar també que ha comptat amb l'aportació econòmica dels projectes de la Universitat de Saragossa: *Toponimia de Aragon, Cantabria y La Rioja* (PID2020-114216RB-C63) i *Toponimia Centropeninsular e Insular Atlántica* (PID2024-159776OB-C42); el projecte de la Universitat de València *Toponimia de l'Arc Mediterrani* (PID2020-114216RB-C65); de l'Institut d'Estudis Catalans (delegació de Lleida); de l'Instituto de Patrimonio y Humanidades de la Universidad de Zaragoza; i de l'Associació Cultural del Matarra-nya (ASCUMA).

Fem nostres les paraules que escriu Pere Navarro, president de la SdO, en el pròleg: “Desitgem que aquest llibre que teniu a les mans generi una presa de consciència ferma sobre la necessitat improrrogable de recollir els noms de lloc i de persona de les nostres contrades abans que ens n’hàgim de plànyer. Encara queda molta feina per fer”.

Els premis Mariano Nipho d'Alcanyís reconeixen la realitat del català a l'Aragó

// RAMÓN MUR

L'acte de lliurament dels X Premis Mariano Nipho, que va tenir lloc al Teatre Municipal d'Alcanyís el passat 13 de desembre, va ser un gratificant reconeixement al català que es parla a la franja d'Aragó, des dels Pirineus fins al límit de la província de Terol amb la de Castelló. Dos dels cinc guardons lliurats eren un suport explícit als qui al Baix Aragó continuem defensant l'idioma que es parla en set localitats de la vall del Mesquí-Bergantes, a les 18 del Matarranya i en quatre del Baix Aragó-Casp.

L'Ajuntament d'Alcanyís, la publicació *Compromiso y Cultura*, juntament amb el grup literari Poiesis, que són les institucions i entitats que concedeixen els premis Mariano Nipho, han distingit en Educació a Ariana Aguirre pel seu brillant expedient obtingut en l'IES Bajo Aragón d'Alcanyís; en Art, al músic alcanyissà Nacho Abril; en Cultura, al Centre Cultural Autogestionat 'L'Argilaga' de Massalió; en compromís Social, a l'associació ABATAR d'Andorra; i el premi a tota una Trajectòria va ser per a qui subscriu aquestes línies que, als 81 anys, ha rebut un immerescut reconeixement que, lliurat a Alcanyís, és com si procedís de tot el Baix Aragó històric.

En el moment de recollir el seu guardó, els dos representants de l'Argilaga que van prendre la paraula, van alternar en el seu discurs el castellà amb el català. Va resultar gratificant, i per a molts dels presents va ser tot un delit, escoltar el

Tot els guardonats
CYC

català de la nostra terra baixaragonesa, parlat amb la tonalitat característica dels pobles del Matarranya. Un dels 'argilaguers' no va poder deixar de reconèixer en públic que «mos va sorprendre» que aquí i ara es reconegué la labor realitzada per una entitat cultural baixaragonesa en favor del català que, durant segles, ha estat la llengua vernacle principal de moltes poblacions. Un altre dels portaveus de l'organització de Massalió, es va felicitar per l'èxit que ve aconseguint el Centre amb els treballs que realitza. És cridaner que per Massalió passin grups artístics que «l'endemà viatgen al Japó, per exemple».

Aquest premi va ser, sí, una sorpresa, però beneïda i aplaudida pels qui apostem tots els dies a favor del parlar dels nostres pobles. Com va ser un gran honor i un gust indescriptible, que en el premi que se'm va atorgar per la meua llarga trajectòria en el Baix Aragó es destaqués «el seu compromís amb

el català d'Aragó, lluitant per la dignificació i preservació d'aquesta llengua. Va ser l'impulsor de les columnes en català que actualment es publiquen al *Diario de Teruel*, *La Comarca* i *Compromiso y Cultura*.

L'acte de lliurament dels premis Mariano Nipho va ser un model d'organització d'aquesta mena d'esdeveniments i va tenir moments molt entranyables per al públic que va omplir la platea del Teatre Municipal. Cadascun dels cinc premiats van ser presentats per alumnes i alumnes del Centre de l'Associació 'Las Cañas' per a persones amb discapacitat intel·lectual. Merche Pardo, tutora dels presentadors i pertanyent a l'associació, va fer de mantenidora o presentadora general de l'acte presidit per l'alcalde d'Alcanyís, Miguel Ángel Estevan, qui em va lliurar el premi a la meua trajectòria. Els premis Mariano Nipho són, per si mateixos, una clara demostració de la vitalitat de la nostra terra.

L'ESMOLET

Infern // Carles Terès

Al *TdF* de gener de 2022, vaig reivindicar la necessitat d'un infern «ben roent». Quatre anys més tard — quatre anys més vell — se m'ha refermat la convicció. En déu no hi puc creure encara, però sento que l'infern ha d'existir per acollir tota la purralla infecta que, sense cap vergonya ni mania, deshumanitza els més febles per anihilar-los físicament o condemnar-los a viure en la intempèrie de l'hivern, que ve a ser el mateix. I el pitjor és que aquesta gentola ocupen tot l'espai co-

municatiu per empènyer-nos a ser com ells, a desitjar la mort o el patiment als que són més pobres que nosaltres. Veure a unes persones de classe treballadora, fills i nets d'immigrants, com impedeixen que quinze humans sense recursos puguin arrecerar-se en una església, em remou per dins, i no puc evitar de desitjar-los que experimentin en pròpia pell allò que desitgen per als nous immigrants. I per als que ho fomenten, el foc etern. Etern. Bon any 2026.

Anna Guitart, directora de l'Institut Ramon Llull

// REDACCIÓ

La Junta Rectora de l'Institut Ramon Llull, celebrada el 16 de desembre, va designar la periodista i guionista Anna Guitart com a nova directora de l'IRL

La periodista i guionista barcelonina Anna Guitart (Barcelona, 1975) assumirà la direcció de l'Institut Ramon Llull el 8 de gener de 2026, després que aquest dimarts la Junta Rectora del Consorci de l'Institut Ramon Llull n'hagi aprovat el seu nomenament. El Consorci està integrat pel Govern de la Generalitat de Catalunya, el Govern de les Illes Balears, l'Ajuntament de Barcelona i l'Ajuntament de Palma.

Anna Guitart és periodista i guionista, especialitzada en literatura i llibres. Ha estat la comissària responsable de dissenyar la proposta literària i artística de Barcelona com a convidada d'honor a la FIL de Guadalajara. Va iniciar la seva trajectòria professional a Ràdio

Barcelona i després va treballar al programa *La República*, de Joan Barril, a COM Ràdio. Va formar part de l'equip del documental *Setembres*, de Carles Bosch. Ha treballat com a guionista en programes com *De què va* (Canal 33), *El bocamoll* (TV3) o *Via Llibre* (Canal 33), i va dirigir la segona temporada del programa *Savis* (Canal 33). Ha presentat i dirigit programes literaris i d'entrevistes com la secció de llibres del programa *Tria33* (Canal 33) i *Tot el temps del món* (Canal 33). Ha col·laborat amb el programa *Tot es mou* (TV3), a *El matí de Catalunya Ràdio* i al diari *Ara*; ha estat assessora editorial de la revista *El món d'ahir*.

Anna Guitart, nova directora de l'Institut Ramon Llull
ACPC

La Junta Rectora ha estat encapçalada per la consellera de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Sònia Hernández Almodóvar; el secretari autonòmic de Cultura i Esports del Govern de les Illes Balears, Pedro Vidal Monserrat; i el regidor de Cultura i Indústries Creatives de l'Ajuntament de Barcelona; Xavier Marcé.

Anna Guitart assumirà la direcció de l'Institut Ramon Llull després que el passat 7 de novembre finalitzés l'etapa de Pere Almeda al capdavant d'aquesta institució, dedicada a la projecció internacional de la llengua i cultura catalanes.

SE VA SOLSINT

Teixons // Patrici Barquín

Lo naixement de l'endocrinologia i el seu perfeccionament primigeni va tenir uns resultats nefastos a nivell social. Un dels seus precursors, Nicola Pende, era un metge feixista que va estar anomenat senador pel Benito aquell de les itàlies. Però no en va tenir prou de ser nomenat senador i va voler incidir en la política del moment amb l'aplicació de la ciència, arribant a construir autèntiques aberracions contra la humanitat en la seua recerca de l'home (entès home com a humanitat) superior o superhome, teoritzant al voltant de l'eugenèsia i la millora de la raça, que van servir per a elaborar l'evangeli segons Mussolini. També va ser molt influent sobre Gregorio Marañón, però això tot i ser la mateixa història ho deixaré de banda, com l'arròs. A veure si ho aconsegueixo.

Així doncs, ara que eixa columna ja deu fer olor de tinta i de paper nou d'impremta, puc augurar que ja haurem liquidat les festes de Nadal i estarem transitant una depressió pròpia de 1929. Intueixo que estarem tristos, però «majos» i il·lustrosos, com a conseqüència de la socialització familiar que sempre ha d'incloure, com tothom sap, menjar com per a abastir a un regiment d'artilleria i beure com per a tombar als participants de «l'october fest» de tota Prússia, encara que a casa només haguéssim estat vuit a sopar. Doncs ara que ens haurem engreixat i superat les nou arroves de pes, ha arribat lo moment de fer un al·legat contra la grassofòbia.

L'endocrinòleg, Pende, va teoritzar sobre com la testosterona construïa la natura de l'home i això ho resumia en que per culpa de la testosterona, l'home (no entès com a humanitat sinó com l'ésser humà mascle), no podia contenir les seues ganes d'escometre sobre les dones i estes, gràcies als estrògens desitjaven ser escomeses. Eixes afirmacions van entusiasmar al senyor aquell que hem deixat a banda i que ara té carrers i tot que llúixen lo seu nom. No sé quins estranys motius devia tenir per a emocionar-se en lo que deia la mala persona d'en Nicola. Podria ser un polsim de feixisme?

Tornem al gener de 2026 i a les panxes prominents que auguren una decadència de l'espècie humana i que llença de cap a la galleta de les escombraries tota la feina feta pel feixisme italià, alemany i espanyol (sembla un acudit de l'Eugenio, però al contrari que l'humorista, eixos tres fan la mateixa gràcia que el Pennywise aquell) de construir una raça superior. I nosaltres, oh, pobres mortals!, potser caiem en la temptació d'apuntar-mos a un gimnàs, de fer (glups) Règim, de llogar un motivador motivat d'eixos que ixen pels interns i te buiden la butxaca més que la panxa. Maleïts tarrons i maleïts «chupitos» que han acabat en lo somni que va tenir un dia un endocrinòleg feixista italià.

Crec que m'encomença a xocar el Nadal, però no sé si ho he acabat de solsir com toca..

Mapa dels cims dels Països Catalans

// REDACCIÓ

La Fundació Reeixida, en col·laboració amb la Federació Llull, ha editat el mapa *Cims dels Països Catalans*, elaborat pels geògrafs Santi Pocino i Jordi Ortiz, on s'hi poden trobar més de 700 elevacions muntanyoses que defineixen la orografia del territori de parla catalana, de la Vall d'Aran, de la Fenolleda i de les comarques xurres i castellanes del País Valencià.

La intenció dels creadors és que el mapa sigui «un convit a conèixer la nació sencera, a relligar la catalanitat, a entendre i descobrir els Països Catalans fins als seus confins. [...] Aquesta gran obra de grans dimensions (80x100cm), és una finestra per copsar la geografia que ens defineix; tot partint dels orònims [toponímia de les formes de relleu], allà on la llengua es fusiona amb les elevacions del relleu, per continuar copsant la disposició de valls, planes i illes».

La Fundació Reeixida ha treballat en la confecció del mapa durant un bon parell d'anys. Han demanat la col·laboració de persones d'arreu dels territoris referenciats per a validar tot el que finalment s'ha publicat. També des de les nostres comarques s'han fet aportacions remarcables, la majoria coordinades per aquest mitjà.

Des de Reeixida esperen que la iniciativa «esdevingui una empena i un despertar de la curiositat

per anar a recórrer-se, a tresscar i a enfilarse pels cims dels Països Catalans. Hi ha un vast territori, un hàbitat cultural que sobrepassa esquarteraments administratius, on dirigir-nos, on orientar recerca i reptes tot retrobant la identitat. La identitat dels paisatges canviants, la dels accents i parlars de la llengua com també la identitat dels topònims empeltats a la geografia que ens agermana. Conèixer els Països Catalans requereix anar-hi, anar-hi i anar-hi!».

Quan la feina va estar enllestida, els autors van adreçar un correu

d'agraïment a tots els col·laboradors. Us en transcrivim els fragments més interessants:

«Hem recollit la major part de les vostres propostes i suggeriments, en alguns casos ens hem trobat opinions fonamentades però no coincidents. L'abast del mapa i de la informació recollida fa inevitable topar-se amb debats que no podem resoldre mitjançant la publicació d'aquest. Un mapa de paper no té la possibilitat dels visors cartogràfics que admeten diverses capes i per tant diverses denominacions per al mateix paratge.

»Us agraïm molt la vostra predisposició i col·laboració en múltiples aspectes, ja sigui en l'aclariment d'orònims, en el disseny del mapa, en l'elecció de cims o en la detecció d'errors tipogràfics. La suma de les aportacions ha contribuït a donar forma definitiva al projecte. [...]

»Finalment, si en la versió editada encara hi trobeu alguna incongruència o aspecte a millorar no dubteu a fer-nos-ho saber per tal d'aplicar les millores en cas de futures edicions.»

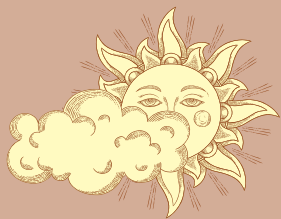
El format de l'edició és 80 cm x 100 cm. El preu de venda al públic és de 20€ i es pot trobar al web de freecatalonia.cat i a moltes llibreries i botigues, tant virtuals com físiques.

ENTRE DOS AIGÜES

Bon any! // Marina d'Algars

Una de les tradicions que tinc més arrelada en relació amb la nit de Nadal és fer cagar el Tronc: «Tronc de Nadal, caga torrons i pixa vi blanc». El 24 de desembre dedico tot el dia a embolicar regals i fer el sopar, mentrestant rumio, rumio... Forma part del ritual. Recordo l'amiga ingressada a l'hospital, els pares que ja no hi són, altres absències, els problemes socials, la política, la vida... Rebo i envio missatges de felicitacions. Tinc algunes amistats a qui hauria d'escriure alguna cosa, però no trobo les paraules adequades perquè viuen situacions molt dures. Com felicitar Nadal al meu amic Pere que té al seu germà a la presó de Guinea Equatorial, des de fa sis anys, per defensar els drets humans al seu país? Com felicitar Nadal a la Fiona, una jove ucraïnesa que viu aquí pensant en els familiars que resisteixen a la zona no ocupada per Rússia, des de fa quatre anys, i recordant els seus amics

que s'han de reunir als soterranis per ballar, riure i no perdre l'esperança? Com felicitar Nadal a Amina, una veïna professora d'àrab, la filla gran d'una família palestina que sobreviu a Gaza? Al meu amic Manel que ha vingut d'un viatge solidari al Txad i encara no pot recuperar-se de les situacions viscudes de misèria i deficiències d'un dels països més pobres d'Àfrica. A Diego, de Metges sense Fronteres, que passà les festes en alguna guerra... Tanco els ulls, respiro. Em sento Pere, Fiona, Amina, Manel, Diego. Sento ràbia, impotència, però estic tranquil·lament asseguda al costat del foc de llenya, amb una copa de vi, uns panadons exquisits, i una taula ben parada per a la família. Ja sé que estic fent una reflexió massa tòpica. Potser solament els tòpics i les paraules previsibles, les més usades, diuen clarament allò que sentim. Lectores i lectors de TdF: Bon Any 2026! Salut, feina, justícia, pau i amor.

Iniciativa Cultural de la Franja

Publicació d'Iniciativa
Cultural de la Franja

Direcció:
Raquel Llop

Consell de redacció:
Esteve Betrià
Pep Espluga
Loli Gimeno
Carme Messeguer
Ramon Mur
Artur Quintana

Disseny:
Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció
Sagrat Cor, 33
44610 CALACEIT
redaccio@tempsdefranja.org

Impressió i producció
Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

styli 34 locus

hivern 2026

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: una eina d'intercanvi literari

'Una noia a la ciutat' de Mercè Ibarz

El títol del llibre de l'escriptora saidinenca em va cridar l'atenció quan el vaig llegir a la llibreria: Mira, una altra com moltes de les noies, xicotes rurals, que han anat a la ciutat a estudiar, gracies a beques, familiars i a compaginar els estudis amb els primers treballs que trobàvem per a sufragar-nos les despeses de les matrícules, de la manutenció, del lloguer de pisos compartits amb companyes...

Primer de tot, sense haver llegit cap crítica del llibre, excepte la informació de la contraportada, vull dir que hi he après molt de les experiències i explicacions que dona l'autora, i no volia que arribés el final, perquè relatava coses cada cop més interessants, i quan un llibre t'agrada vol-dries seguir amb la seua lectura i que no s'acabés.

La narració de Mercè Ibarz és autobiogràfica en primera persona del singular, a vegades del plural, quan hi inclou a Lluís (L), estructurada en seqüències curtes que li donen un ritme amè, i algunes pàgines van acompanyades d'il·lustracions fotogràfiques que complementen el contingut escrit,

La dedicatòria feta a Lluís, amb qui tant s'han estimat, com es desprèn de la cita de Samuel Beckett i dels comentaris de l'autora, ni la mort pot posar en l'oblit els records d'aquella noia de disset anys que va arribar a la gran ciutat amb el cotxe de línia de l'Alsina Graells des de Lleida, provinent de Saidí.

Mercè és una noia alegre, desperta i decidida, que arriba a Barcelona l'any 1971 i des-

cobreix un món nou, que l'atraparà, però que, amb el seu esperit crític, aviat sabrà destriar el gra de la palla.

L'itinerari de la protagonista comença pels carrers propers a la Universitat de Barcelona, la Central, la ronda de Sant Pau, carrer del Car-

me, La Rambla, ronda de Sant Antoni i el seu mercat de vell, el barri Xino, la plaça Felip Neri... Viu en bastants pisos compartits fins arribar, de casada, al del Guinardó.

Mercè Ibarz, la dona actual, viuda, en una ocasió s'anomena a ella mateixa com una vella, evoca amb franquesa, qualitat que li agrada a la padrina del Lluís, i confidencialitat les seues vivències, com si les contés a una amiga de sempre, com les que ixen en el llibre, en

el que queda palesa la importància de l'amor i de l'amistat en el seua vida.

La noia, estudiant de Periodisme, es polititza molt aviat, però ella quan veu que venen mal dades, s'allunya d'aquell ambient i tria el seu camí, Lluís, el seu noi, passa uns mesos a la Model per repartir unes octavetes i té un judici a Madrid. Viu el final de la dictadura i els moviments i temes de llibertat, amor lliure, feministes, suïcidis de gent jove... dels setantes i vuitantes, dels que expressa la seua particular visió.

Amb tanta inquietud per saber, per sentir-se anònima dins la ciutat, s'aficiona al cine i veu moltes pel·lícules a la Filmoteca, a cinemes i cineclubs i se'n converteix en una experta. El binomi camp-ciutat es referma amb la seua parella Lluís, músic, poeta, apas-

sionat com ella per l'art en general, escolten molta música del moment, tenen una col·lecció de vinils, solen cantar junts, aquest costum els acompanyarà al llarg de la vida.

La noia, molt jove, comença a treballar com a periodista a diaris de prestigi, més endavant s'estableix pel seu compte i li va bé, ja és una professional i segueix formant-se, amb estudis teatrals, l'anglès. Recorda el primer reportatge que va fer l'any 1975 sobre "El Baix Cinca, entre l'amenaça nuclear i la destrucció cultural", publicat a *Serra d'Or*. Reflexiona sobre artistes, literatura, escriptors i frases dels mateixos: Virginia Wolf, Cervantes, Shakespeare, Proust, Rodoreda... Comenta llibres de la pròpia autora, des del primer, on parla del cas basc o de la trilogia de *La terra retirada*.

Viatja molt: a Londres, a Berlín, a l'Índia..., on un sikh va-

Mercè Ibarz (Setmana del Llibre en Català, 2023)

seu estimat: "—Què voldrà aquesta noia per esmorzar?"

Ací, només n'ham fet un tastet d'*Una noia a la ciutat*, però sincerament us el recomano, hi trobareu més llums que ombres...

Glòria Francino

Adéu-siau

Aviat farà vint anys que lo Petrol d'Aiguaviva em va anar a buscar a Cedrillas. Era molt jove i fou ell qui em va vendre a esta casa. Ara, passats els anys, veig des de la meua quadra el verger, que el meu amo treballa cada dia, cuidant les bleds que tan li agraden a la mestressa. He llaurat, he carregat els argadells amb els càntirs fins a la font del Mas de Dalt, he transportat al xic al poble veí... Ara ja fa uns mesos m'han portat un company molt jove. Li he estat ensenyant a fer tots els treballs dels que m'he encarregat tots estos anys. Li ha costat anar en parella tirant de l'aladre els primers dies. La inexperiència, el feia estar molt nerviós i li costava mantenir la disciplina, però ara ja està molt ben ensenyat i amb la força que li dona la joventut; em supera en totes les feines.

De bon matí l'amo m'ha vingut a buscar, però avui no m'ha guarnit, eixim de l'estable i anem a buscar lo camí del portell, poc a poc, no em dona pressa. A pas lent anem pujant per la carretera. Allà agarrem lo camí de la torreta del ferro i costa amunt fins

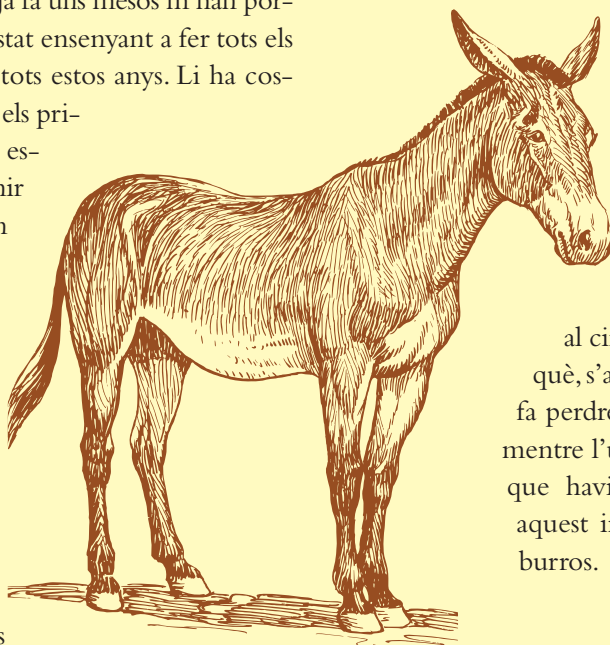
arribar a la plana de l'artigàs. Quina vista des d'allà dalt, veig al fons els horts del riu que tantes voltes he trepitjat mentre l'amo i la mestressa collien pataques. Tot es veu menut, tota la plana creuada pel riu fins a l'infinit.

Veig l'amo molt estrany, pensatiu, trist, malenconiós.

S'està liant un cigarro amb tota la parsimònia i lentitud possible. Complint tot el ritual, fa una xuclada profunda mirant a l'horitzó, estem allà a la plana elevada i aprop d'on s'acaba i cau en picat. Ara, ve i m'abraça, m'a-carícia i em diu unes paraules a cau d'orella que no acabo d'entendre. Poc a poc m'apropa

al cingle, amb els ulls vidriosos; no sé per què, s'acomia de mi i amb un engany em fa perdre els peus. Em veig caure pel cingle mentre l'únic pensament que em ve al cap es que havia sentit dir moltes voltes; que a aquest indret li deien el Cingle del Mata-burros.

Xavier Pons

Allò que vam ser

Al poble d'Aiguamira hi vivien set amics. Entre los pupitres de la vella escola, sentats molt formals o enredant quan la mestra estave distreta, van aprendre les lletres i a comptar. Van jugar pels tossals i les eres. Van fumar lo primer cigarret i van tastar lo primer *carajillo* al Café de La Plaça; eren dies en que un borrissol assomave per davall del nas i la veu cridanera de xiquets s'enfosquie a un rang més greu. Se van estemir besant los llavis d'una cara bonica, acariciant un cos tremolós. Així, en la impaciència del xiquet que ja vol ser gran, però quasi sense adonar-se'n, havien arribat al llinar des de on se'ls espentejave a buscar una raó de viure.

Tots set coneixien los anhels i les decepcions de cadascun, com també sabien del color de l'esperit que albergaven uns i atres; estaven units per la lleialtat que otorgue compartir infància. Eren una colla robusta, indissoluble. Pep i Albert van marxar a estudiar, Pol i Joan van començar de manobres, Paco i Antonio se van dedicar al *monte*, Òscar va continuar en la tenda del pare. De tant en tant s'ajuntaven tots a Aiguamira i xalaven com bons amics que eren.

Albert va ser professor de matemàtiques i tots lo van plorar quan un càncer se'l va endur abans dels quaranta. Joan va seguir a l'obra i se va fer soci del fill de l'amo. Pol va dir los tovots i el ciment per a treballar al negoci de la dona. Antonio se va convertir en un dels millors pagesos del poble. Fee goig veure los seus bancals tan ben apanyats, mentres uns atres quedaven abandonats i erms. A Paco li va donar per la vinya quan tot déu arrencave los ceps perquè donaven molt treball i pocs diners. Va aixecar una bodega i se va fer un lloc al món vinícola. Pep va treballar tota la vida a un banc fins que, amb cinquanta i pocs, se va jubilar i se va quedar a la ciutat a on vivie. Òscar aguantave a la tenda capejant lo temporal davant la voracitat dels grans supermercats.

Aiguamira seguie al seu lloc i los amics se retrobaven de tant en tant; o no. Les manies d'un molestaven a un altre, an este no li agradave que qui se va criar amb ell lo mirare ara per damunt lo muscle, l'altre s'havie tornat molt casolà i a penes se dixave veure. Va ser així com aquell manoll de dures rames se va tornar palla lleugera, i en arribar l'hivern, només va caler una bufada fluixa de vent per a fer-lo desaparèixer. De los set de sempre, ja no en quedave res.

Ara, cap d'ells vol furgar en la memòria. Només hi trobaran turment de saber que els vells temps d'amistat verdadera no los viuran mai més.

Esther Puyo

La tronada (que portà la nit i s'endugué en Maties)

J. Tarroc

1984

Mentre arriben núvols com aixelles de corb
una calma tensa ho envaeix tot,
escampant ganduleria.
Amb el cel tancat és difícil imaginar que, fa només una hora,
ací hi hagués una tarda tan assolellada.
Ara ja tan llunyana.
Amb el primer tro la quietud esdevé densa i pesada.
Tres-cents quaranta per cinc són mil set-cents,
els metres als que ha caigut el llamp,
mentre a la retina roman el seu perfil
dividint l'aire apegalós en dues meitats irregulars.
Es diria que falta poc per a que el firmament s'esfondre.
Ho corroboren els moixons i els tabals,
bojos amunt i avall, com perseguits pel dimoni.
El cel tapat s'obre momentàniament a les raderes espurnes de sol,
i la tronada s'aproxima al compàs del vol dels insectes més sorollosos,
amb un ressò greu que mos fa vibrar la panxa.
De cop, una ventada d'aire fresc sacseja totes les fulles dels arbres,
i aixeca polsegures en espiral,
tot creant una atmosfera pròpia d'un conflicte bèl·lic.
La vida i la mort s'endevinen entrelaçades entre la pols enlairada.
Cau una gota.
Grossa com un plat fondo.
Mentre algun raig de sol reapareix breu i enlluernador,
abans de ser engolit del tot per la foscor
que regalima gotes espesses, contundents, abundants.
En arribar al terra, l'aigua desperta tot un seguit d'éssers minúsculs,
insospitats, que semidissecats esperaven la seua oportunitat.
Tot l'espai més proper al terra, posem un metre d'alçada,
és ocupat sense treva per aquella munió de cossos mòbils i erràtics,
animals i vegetals, tots ressuscitats de cop.
També alguns minerals
que s'alcen i mos fan fer ganyotes quan entren als ulls.
Cauen gotes.
Cauen gotes i el sol se n'ha anat en orris.
Definitivament, cauen amb força.
Plou com si les comportes haguessen cedit.
Com si allà dalt, com ací baix, tot anés de bat a bat.
Com si s'hagués perdut el tap de l'engolidor.
Com si els caigués la baba a mil bocabadats.
I naltres ens ho mirem a recer, des de dins del magatzem,
amb els ulls ben oberts, sense esma per parpellejar.
Plou amb determinació i insistència tot el que resta de dia.
Quan la tronada marxa, la tarda ja no hi és.
I la nit es presenta lluent, com acabada de fer.

★ ★ ★

Segueix >

> Ve de la pàgina anterior: **La tronada (que portà la nit i s'endugué en Maties)**

L'endemà vam saber que en Maties regava un camp
molt a prop nostre, al regal de dalt, partida de la Grossa
quan va rebre el raig que va partir la tarda en dues meitats.
La tronada el va triar a ell
per a restablir l'equilibri entre la terra i el cel.
La descàrrega el va deixar dissecat al mig del tros, aferrat al xapo.
Des d'aleshores reviscola amb cada tronada.
Quan cauen les primeres gotes grosses, a recer,
des del magatzem i sense parpellejar,
creiem veure en Maties saludar sota la pluja,
a un metre d'altura,
amb un frunzit que mos fa tremolar la panxa.
I naltres fem com que li tornem la salutació, celebrem el seu record
i agraïm els seus esforços pel manteniment dels equilibris còsmics.

Les velletes de l'Antera

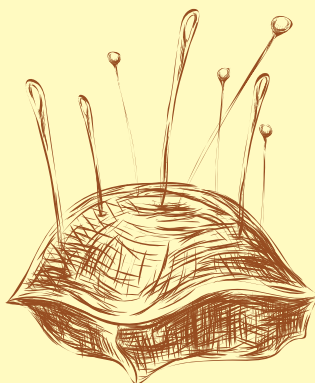
Glòria Francino

Allà en temps,
les velletes de Sopeira,
per reverta de la conversa,
es trobaven a l'Antera,
arrecerades a la gran pedra.
Preneven, una mica, el sol,
tan escàs, a l'hivern.

Repassaven la vida,
cosiven tarnes als pantalons,
i les paraules eixiven
com les flors a la primavera
i els bolets a la tardaor.

Les seues paraules ressonen
a les imponents roques...
Què diven? històries del dia.
Sembla que les sentisco...
no, només é un record!

Record contat per mamà...

Només humà

Josep Miquel Gràcia

Si fos un llop
no mataria,
ni ovelles
ni anyellets.

Si fos un gat
no mataria,
ni ratolins
ni ocellets.

Si fos un gos
no mossegaria,
ni bordaria
als passerells.

Si fos un escurçó,
sortiria del rocam,
em compraria un morrió
per a cobrir-me el fibló

Si fos un mosquit
xuclaria mel
i no pas la sang
dels humans.

Si fos un ase
no tiraria coces,
només acaronoraria
someretes.

Quantes bajanades!
Per tot això no puc ser:
ni llop,
ni gat,
ni gos,
ni escurçó,
ni mosquit,
ni ase ni bèstia.
En prou feines soc
humà.

MENA: l'oficialització de l'estigma

// FRANCESC-XAVIER PEDRET

L'acrònim MENA, referit als menors estrangers no acompanyats, ha estat històricament un terme tècnic: unes sigles operatives destinades a garantir la protecció dels joves que arriben sense referents familiars al país. Amb el pas del temps, però, aquest acrònim s'ha allunyat del seu origen. El problema no rau en l'ús en si mateix, sinó en com s'ha instal·lat a l'esfera pública. Avui, *mena* no només designa una situació administrativa; actua com una font inesgotable de sospita, amenaça i estigma. S'ha convertit en la veu enganyosa que descriu milers d'adolescents, englobant-los en una narrativa simplista, en una figura deformada per complir amb la seva comesa: la deshumanització.

Aquesta percepció, reforçada per la imatge que projecten certs mitjans de comunicació sensacionalistes i secundada per discursos polítics que criminalitzen la immigració i la pobresa, va adquirir una nova dimensió amb la inclusió, no exempta de polèmica, que la Reial Acadèmia Espanyola (RAE) va fer del mot a principis d'any, donant per definició: «inmigrante menor de edad que no cuenta con atención de ninguna persona que se responsabilice de él». Per si no fos prou, recentment hi ha afegit: «usado a veces en sentido despectivo». Com sempre, la RAE es justifica afirmant que només recull l'ús que se'n fa. Però aquesta aparent neutralitat resulta enganyosa: Incorporar com a accepció que *mena* s'utilitza a vegades amb intenció pejorativa no es pot considerar un gest innocent, limitat a documentar l'argot col·loquial.

Els equips professionals que acompanyem aquests joves fa anys que reivindiquem l'ús de terminologia més humanitzadora, com ara «joves migrants», «joves sense referents familiars» o «joves», sí, a soles, sense cognoms ni altra categoria més que la que evidencia el seu moment vital. Per tant, la qüestió que ens ocupa, més que dubtes lingüístics, planteja dilemes morals. Quan l'organització encarregada

Menors no acompanyats als carrers de Melilla (2018): Sufian, de 16 anys, Hamza, de 14 anys, Said, de 16 anys i Zidan, de 14 anys
SAVE THE CHILDREN

de configurar el diccionari aprova una etiqueta plena de prejudicis, malgrat les opinions d'experts, està simplement obrant d'acord amb la seva funció fundacional? Fins a quin punt la bandera de la imparcialitat lingüística eximeix de complir un deure ètic?

La llengua normativa tria. Decideix què s'anomena i com. I validar un concepte inoculat popularment amb el verí del greuge —sense delimitar-ne l'ús ni aplicar-hi cap filtre rigorós—, és una mostra de poder simbòlic. Ve a dir que el menyspreu, quan es repeteix prou, mereix ser legítim. Aquest moviment té efectes socials severos i revela la complicitat de les institucions en la reproducció de lògiques racistes. Quan es diu *mena*, no es veu a l'adolescent; quan es diu *mena*, s'esborren els noms.

Aquest reduccionisme, present en altres episodis històrics de despersonalització col·lectiva, forma l'engranatge imperceptible que anticipa les polítiques d'exclusió. És un fet conegut; la RAE ho sap i, inconscientment o no, pren partit. Els joves que arriben sols al nostre país, ja marcats per diferents vulnerabilitats, topen amb un mur addicional en els seus processos d'integració, empentant-los cada vegada més cap als marges. Ignorar-ho perpetua la desigualtat.

Les paraules importen, especi-

alment quan designen persones que no poden defensar-se ni reformular com volen ser percebudes. Consolidar *mena* com a referència despectiva és una regulació indecent que comporta fatídiques conseqüències. O no és tràgic que allò que va néixer com una eina de protecció s'hagi transformat en un factor de risc? Però aquesta deriva no és un accident fortuït: és el flux d'un corrent que ha trobat darrere d'aquesta nomenclatura un canal obert per escampar l'odi. I ara, a més, rep suport institucional.

Si l'acadèmia vol servir a l'interès públic i deixar de donar emparament legal a la intolerància, hauria d'escoltar els equips professionals i, posats a oficialitzar-ho, donar explicacions clares, descriure-ho críticament i desaconsellar-ne l'ús fora de l'àmbit professional. Però no ho farà. No vol assumir que el diccionari, en certes circumstàncies, també pot ser un mecanisme d'opressió. I cada vegada que una institució acota i normalitza les persones dins d'unes inicials, falla en la seva responsabilitat envers el conjunt de la societat. L'idioma té alternatives. Parlar de joves migrants, de joves sense referents familiars o, simplement, de joves no és mera lingüística; és netejar la mirada, descobrir històries de vida i reconèixer-los com a subjectes de dret i dignitat.

Descarbonització i hipocresia

// JORDI MARÍN MONFORT

Com cada mes de novembre dels darrers 30 anys, es celebrà la cimera climàtica mundial que, sota el nom de Conferència de les Parts (COP), organitza la Convenció Marc de les Nacions Unides per al Canvi Climàtic (UNFCCC, en les seves sigles en anglès). La darrera, la COP30, ha tingut lloc a la localitat de Belém al Brasil.

L'objectiu d'aquestes cimeres és aprovar un document consensuat per totes les parts (estas membres de l'ONU) que contribueixi a combatre el canvi climàtic. Prèviament s'hi han debatut tot d'informes redactats per la comunitat científica en què no només s'assenyalen les causes sinó que també es detalla l'estat actual del tema i les projeccions de futur alhora que es plantegen escenaris en funció de les mesures que es prenguen. En aquest sentit, s'hi inclouen recomanacions a les parts sobre el caràcter d'aquestes mesures i l'impacte que tindria la seua eventual entrada en vigor. És funció d'aquestes parts estudiar tota aquesta documentació i, en base a la mateixa, prendre els acords pertinents amb els compromisos implícits de compliment per tal de posar-hi fil a l'agulla a l'agenda climàtica.

Les pretensions d'aquestes COP sempre s'han vist truncades pels interessos dels estats amb més influència econòmica o amb interessos vinculats als combustibles fòssils. Així, a la COP15 a Copenhaguen (2009), es proposà de reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle (GHE) entre un 20% i un 40% a 2020 (respecte els valors de 1990) i un entre un 80% i un 90% per a 2050, però l'acord final només feia referència al fet que les emissions haurien d'assolir el seu màxim "l'abans possible" i sense posar dates ni terminis de reducció d'aquestes. No cal dir que els objectius que marcava la comunitat científica estaven ben allunyats del que s'apro-

varen i dels valors d'emissions que, per descomptat, es registraven el 2020. Aquestes, lluny de reduir-se, van augmentar considerablement (tot i la COVID) i ho han seguit fent fins l'actualitat marcant nous rècords cada any.

6 anys després, a París, la COP21 conclougué amb el propòsit de no superar els 1,5° C d'augment de la temperatura respecte els valors preindustrials. D'allà sorgiren, a Europa, els objectius de desenvolupament sostenible (ODS), l'agenda 2030, l'aposta per les energies renovables i l'electrificació massiva en pro d'una descarbonització que havia de fer possible la contenció de l'augment de la temperatura mitjana del planeta tot reduint les emissions de diòxid de carboni (un dels GHE).

Tant aquell "abans possible" a què es feia referència el 2009, com els objectius de l'acord de París de 2015 han quedat en un no res. Llegir a dia d'avui els ambiciosos objectius de reducció de GHE amb que començava la COP15 a Copenhaguen (per triar una COP) o veure les dades contrastades d'augment de les temperatures mitjanes del planeta any rere any, no fan més que despertar un sentiment amarg d'impotència d'una banda i de frustració per una altra. Potser algú podria titllar d'ingenus aquells grups de científics que periòdicament publiquen els seus treballs amb milers

Foto oficial de la COP 30 a Brasil
RICARDO STUCKERT

de dades perquè soguin contrastades o refutades, que fan esforços ingents per difondre'n els resultats a tots els nivells i que insistentment alerten i aconsellen les autoritats amb capacitat de prendre decisions perquè les prenguin.

I és aquí on apareix la hipocresia desacomplexada. Les mateixes autoritats que es vanten de lluitar contra el canvi climàtic, les que paguen amb els seus fons públics la feina d'aquests científics, els mateixos estats que mantenen econòmicament l'organisme que suporta el panell intergovernamental pel canvi climàtic (IPCC) o l'UNFCCC, són els que després no apliquen les mesures que es desprenen de les seues conclusions. Quan arriben les COP i de forma reiterada, "les parts" fan mans i mànigues per passar el riobot als informes tècnics per tal de treure'n tot allò que molesta, que es considera inconvenient o que, senzillament, xafa algun ull de poll. És de justícia reconèixer que no totes les parts es comporten per igual, però és escandalós que en ple 2025 les potències petrolieres hagin vetat en l'informe final de la COP30 el terme "combustibles fòssils" per a referir-se a les causes de les emissions de GHE i, en conseqüència, del canvi climàtic. La relació entre els GHE i l'augment de temperatures està reconegut des de finals

(segueix a la propera pàgina)

Quan les xarxes socials decideixen com parlem

El repte de mantenir la llengua

// FERNANDO SENAR

Als patis dels instituts dels pobles de la Franja, els adolescents s'han acostumat a canviar de llengua amb la mateixa naturalitat amb què canvien de conversa. Parlen la llengua del seu poble amb els avis i també amb els pares (encara que amb aquests cada cop menys), i alternen entre aquesta llengua i el castellà amb la majoria dels seus amics. Aquesta alternança, que sempre havia estat un signe d'identitat de la Franja de Ponent, sembla trobar-se avui en risc. La pregunta és la següent: què passa amb una llengua quan no apareix a les pantalles?

La realitat és que les xarxes socials estan canviant les regles del joc. Aplicacions com TikTok, Instagram o YouTube no són simples miralls de la realitat; són sistemes dissenyats per premiar la viralitat. I en aquest mercat de l'atenció, l'algoritme té un clar «biaix de popularitat»: prioritza massivament els continguts en castellà. Això crea un efecte dòmino. Com més vídeos consumeixen els joves en castellà, més els en recomana el sistema, i a poc a poc, la llengua pròpia de la Franja es va tornant invisible, convertint-se en un soroll de fons que no travessa la pantalla.

El més preocupant no és només el consum, sinó la producció. Els adolescents, que entenen millor

L'autor en la seva presentació el 21 de novembre passat a Fraga
ROSA ARQUÉ

que ningú les lleis de la selva digital, han après que per triomfar (per aconseguir els anhelats *likes* i visualitzacions) han de parlar «la llengua de l'algoritme». Així, l'elecció de l'idioma deixa de ser una qüestió de sentiment o identitat per convertir-se en pura estratègia de màrqueting personal. Un estudi recent de la Universitat de Lleida ho confirma: el castellà s'ha consolidat com la llengua del prestigi, la que fan servir els seus *influencers* preferits, mentre que la llengua local queda relegada a un segon pla, perdent terreny fins i tot en els grups d'amics o a casa.

Estem davant d'un procés de «desplaçament lingüístic» que

avança ràpidament. Si una llengua desapareix dels espais on ens divertim i socialitzem, perd el seu atractiu emocional. Però no tot està perdut. La solució passa per jugar amb les mateixes cartes: necessitem reconquerir l'espai digital. Cal que sorgeixin nous creadors que demostrin que la llengua de la Franja també serveix per fer humor, música i contingut viral. L'escola i les institucions han d'entendre que la batalla per la supervivència cultural ja no es lliura només a les aules o al carrer, sinó a les pantalles dels mòbils. Fer que la llengua sigui útil, moderna i visible a la xarxa és l'única manera de garantir que continuï sonant als patis del futur.

(ve de la pàgina anterior)

del segle XIX, no només per la comunitat científica internacional sinó també per les companyies petroleres que, tot preveient futures demandes judicials, van encarregar estudis independents a principis dels anys 80 del segle passat (10 anys abans de la primera cimera pel clima!). Tot això fa que estem davant del cas de malversació de

fons públics més gran de la història recent a escala global.

I mentrestant, ens inunden a campanyes de rentat verd, se'ns culpabilitza a escala individual per no estar del costat de la descarbonització quan diem que no volem macroprojectes industrials de renovables a les nostres comarques o mostrem reticències al vehicle

elèctric. Fer-ho no ens converteix en negacionistes, ni de bon tros, però no podem permetre que ens facin còmplices callats d'unes polítiques neocolonials i extractivistes que no tenen cap altra finalitat que no sigui la d'engreixar els comptes d'una oligarquia energètica que només ha vist en el canvi climàtic un nínxol econòmic més on fer negoci.

(≡) **Prensa Comarcal**

EL NOSTRE
PAPER
ÉS:

el contingut de qualitat

la llengua

el rigor

la confiança

i el territori

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament
de la Presidència